

ארבע חנוכות הן \ הרב שמעון קליין

עם ישראל הוא עם למוד ניסים. רבים מהם מתרחשים בתקופת המקרא ב'מגרש' הציבורי (בקיעת ים סוף, בקיעת הירדן, "שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון" ועוד) ומיעוטם בצנעה (אלישע מציף ברזל מן המים, מחייה את בן האישה השונמית ועוד). שינוי זה של סדרי בראשית קיים גם בתקופת התנאים והאמוראים¹ וגם בפזורות הגולה יתוארו 'מופתים' שנעשו לגדולי ישראל בדורות שונים.

והנה באים החכמים ומנציחים את נס הישארות פך שמן למשך שמונה ימים וכנגדם "קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול". אנו נשאל - מה פשר ההתפעלות מן הנס? במה שונה הוא משרשרת הניסים שאירעו במהלך הדורות ולא זכו לקביעת מועד לזיכרונם?² בדברינו הבאים נבחין בקיומו של מוקד אחר אשר עמד לנגד עיני החכמים. המוקד - טיבו של האירוע: חנוכת מקדש בעקבות הפסקת העבודה בו ובעקבות חילולו על ידי היוונים.

ארבע חנוכות הן

זאת לא פעם ראשונה שעם ישראל חוגג אירוע מעין זה. שלוש חנוכות קדמו לו, ובדברינו הבאים נסקור את אשר אירע בכל אחד מאלו:

¹ הגמרא **בתענית** (כה, א) מספרת על ר' חנינא בן דוסא כמה וכמה סיפורי מופתים: "חד בי שמשו חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה: בתי למאי עציבתי? - אמרה ליה: **כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן**, והדלקתי ממנו אור לשבת. - אמר לה: בתי, מאי אכפת לך? **מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק**. תנא: **היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה**. והדוגמאות הן רבות.

² ניתן לבחון את הדברים בשני היבטים - בהקשר לציונו של הנס, וכן בהקשר לציון הנצחון על היוונים. אנו בדברינו נתמקד במשמעותו של הנס.

נקדים- מהי חנוכת בית? באופן פשוט זהו מעמד מכוון לתחילת המגורים בבית. ביחס למקדש- אחרי בניית הבית חונכים אותו, ובמעמד החניכה - השוכן בא אל הבית. בדברינו הבאים נסקור את החנוכות השונות, נבקש לזהות מה מתחולל בכל אחת מהן.

החנוכה הראשונה - חנוכת המשכן

"וַיֵּשֶׁא אֱהֲרֹן אֶת יָדוֹ אֶל הָעַם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֶשֶׂת הַחֹטָאֹת וְהֵעֵלָה וְהִשְׁלִמִים: וַיָּבֵא מִשֶּׁה וְאֶהֲרֹן אֶל אֱהֹל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעַם וַיֵּרָא כְבוֹד ד' אֶל כָּל הָעָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ד' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם" (ויקרא ט, כב-כד).

מהו טיבו של אירוע זה? לשם מה הוא נצרך? תשובתנו - מלאכת הקמת המשכן הסתיימה, לאחריה שבעת ימי מילואים, וכעת מצפים כולם לדבר המשמעותי ביותר - בואו של השוכן אל הבית. אש היורדת מן השמים תהווה אות וסימן לאלקים אשר בא, נוכח ומשרה שכינתו בישראל.

חנוכה שנייה - בימי שלמה:

"וַיְכַלֹּת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל הָעֹלָה וְהַזְּבָחִים וְכְבוֹד ד' מָלָא אֶת הַבַּיִת: וְלֹא יָקְלוּ הַפְּהִינִים לְבֹאֹת אֶל בַּיִת ד' כִּי מָלָא כְבוֹד ד' אֶת בַּיִת ד': וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאִים בְּרִדָּת הָאֵשׁ וְכְבוֹד ד' עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפָּיִם אַרְצָה עַל הָרֶצֶף וַיִּשְׁתַּחֲוּ וְהוֹדוּת לַד' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד: וְהַמֶּלֶךְ וְכָל הָעָם זָבָחִים זָבַח לִפְנֵי ד' (דה"ב ז, א - ג):

גם כאן יורדת אש מן השמים, אוכלת על המזבח, ובעקבותיה השוכן בא אל הבית.

חנוכה שלישית בימי עזרא:

התיאור הבא לא נזכר במקרא, ואזכורו הוא בספר החשמונאים³:

(כא) ועתה כי יש את נפשנו לחוג את יום חנוכת המזבח בעשרים וחמש לחודש כסלו. לא חדלנו מהודיע אתכם לחוג אותו עמנו. (כב) וחגותם אותו כימי חג הסוכות, וכיום אשר מצא בו נחמיה את אש הקודש בשוֹבו לבנות את המקדש ואת המזבח, ויקרב עליו עולות וזבחים לאלוהים... ויהי מקץ

³ דומה שההתעלמות המקראית ממנו מצביעה על מיקוד אחר לחנוכת המקדש בימי עזרא- לא של נס אלא של טבע.

ימים רבים והמלך שלח את נחמיה ירושלימה... לא מצאו את האש כי אם מים קפואים מצאו תחתיה... ויהי בהקריבם את קרבן ה' וצו אותם לזרוק את המים על העצים ועל הקרבן אשר על המזבח ויעשו כן. **אחרי כלותם והשמש יצאה על הארץ, והעבים נפוצו והנה אש אלוקים מתלקחת בקרבן, וישתומם כל העם מסביב, ויפלו הכהנים וכל העם על הפנים...** וישירו הכהנים בהלל להודות לה" (ספר המכבים ב', א)⁴.

בשורות אלו נותן ספר המכבים פשר לעובדה שחנוכה נקבע כחג. בדבריו הוא משווה אותו לחג הסוכות, וכיום חנוכה המקדש בבית שני. בעקבות

⁴ **התיאור הרחב יותר:** (כא) ועתה כי יש את נפשנו לחוג את יום חנוכה המזבח בעשרים וחמש לחודש כסלו. לא חדלנו מהודיע אתכם לחוג אותו עמנו. (כב) וחגותם אותו כימי חג הסוכות, וכיום אשר מצא בו נחמיה את אש הקודש בשובו לבנות את המקדש ואת המזבח, ויקרב עליו עולות וזבחים לאלוהים. (כג) כי כאשר הוגלו אבותינו ארצה פרס, לקחו הכהנים הקדושים את האש בסתר מעל המזבח, ויטמנו אותה בשוחה עמוקה ויבשה לשומרה, ולא ידע איש את מקומה. (כד) ויהי מקץ ימים רבים, בנטות ה' את חסדו עלינו, והמלך שלח את נחמיה ירושלימה. (כה) ויקח מבני הכהנים אשר טמנו את האש, וישלחם לבקשה. (כו) אולם כאשר הוגד לנו לא מצאו את האש, כי אם מים קפואים מצאו תחתיה, ויצו נחמיה לשאוב את המים ולהביאם. (כז) ויהי בהקריבם את קורבן ה', ויצו אותם לזרוק מן המים על העצים ועל הקורבן אשר על המזבח, ויעשו כן. (כח) אחרי כלותם, והשמש יצאה על הארץ, והעבים נפוצו, והנה אש אלוקים מתלקחת בקורבן, וישתומם כל העם מסביב. (כט) ויפלו הכהנים וכל העם וישתחוו, עד כי אוכל הקורבן. (ל) ויתפלל יונתן אל ה', ונחמיה וכל העם ענו אחריו ויאמרו. (לא) ה' אלוקים יוצר ובורא הכל, עזו ונורא צדיק ורחום, אתה לבדך מלכינו ומושיענו. (לב) ה' הצדיק הפותח ידו הרחבה לכל חי, אלוקי האלוקים ואדון העולם, הפודה את עמו ישראל מכל צרותיו, אתה בחרת באבותינו וקידשת אותם לעבודתך. (לג) רצה נא את הקורבן הזה בעד עמך ישראל, ושמר את נחלתך וברכה. (לד) קבץ את פזורי עמך ופדה אותם מיד הגויים, פקח עינך וראה את חרפתם, כי תועבת כל אדם המה, למען ידעו הגויים כי אתה ה' אלוהינו. (לה) שפוך חמתך על צוררי עמך, אשר בשרירות לבם השפילונו עד ארץ. (לו) תביאנו ותטענו בהר נחלתך, כאשר אמר משה עבדך. (לז) ככלותם להתחנן, וישירו הכהנים בהלל והודות לה'. (לח) ויהי כי אוכל הקורבן, ויצו נחמיה לצקת את המים הנותרים על הרצפה, ותלהט להבה ותבלע אותה האש מעל המזבח (ספר המכבים ב', א)

השוואה האחרונה הוא מתאר את התהליך ואת האירוע בחנוכת בית שני בימי נחמיה. גם כאן אש אלוקית יוצאת ומתלקחת בקרבן על גבי המזבח, העם נוכח, ומבינים כולם שהשכינה שורה כעת במקדש.

נעבור אל חנוכה בימי החשמונאים:

אמירתנו הראשונית היא שנושא אחד לכלל החנוכות.

בונים מקדש, חונכים מקדש, והשאלה המתבקשת היא - האם אלקים רוצה במעשה ידינו? האם ברכתו ושכינתו תשרה בנו?

אך מתבקש הוא הקשר בין האירועים, וכפי שראינו - ספר המכבים מטעים את ציון היום כחג - "כיום אשר מצא בו נחמיה את אש הקודש בשובו לבנות את המקדש ואת המזבח".

עוד נעיר דבר על הסמליות שבשמונת הימים: נס חנוכה מבטא את חידוש העבודה במקדש והוא מתחולל במשך שמונה ימים. קשה שלא לזהות קשר בין שמונה אלו לבין שבעת ימי המילואים והיום השמיני החותם את ימי חניכת המשכן, את תחילת העבודה בו.

טיבו של נס

כעת נחבון מעט בטיבו של נס זה.

הגמרא בשבת מספרת על אירוע יום יומי שהתחולל במקדש – במנורה:

מתיב רב ששת: (ויקרא כד) "מחוץ לפרוכת העדת יערך" - וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו? אלא, עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים (שבת כב, ב)⁵.

⁵ רש"י מדייק מלשון היחיד שבכתוב "להעלות נר תמיד" - "מדלא כתיב להעלות נרות - שמע מינה: הוקבע נר אחד להתחיל בו בכל יום, וזהו נר מערבי השני של מזרח, והכי תנו (תמיד לג, א): נכנס ומצא נרות מזרחים דולקות - מדשן המזרחי ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים, מצאו שכבה, כגון משמת שמעון הצדיק - מדליקו ממזבח העולה... וכל זמן שהיו ישראל חביבין - היה דולק כל היום, והיינו עדותה". הביטוי להופעת השכינה במקדש היה בנס יום יומי שבמהלכו הנר המערבי דלק תמיד כעדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל.

המנורה היא מנורת המאור הנמצאת בקודש, והגמרא מעמידה ברקע הנחה שעל פיה היא נועדה להאיר לקב"ה. על כך היא שואלת - מה הצורך שלו באורה, שהרי "כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו"? (בעמוד האש ובעמוד הענן). במילים פשוטות: הקב"ה הוא שמאיר לישראל, ומדוע הוא צריך למנורה שישראל יאירו לו בה? בתשובתה מצביעה הגמרא על נר מערבי שהיה בו נס תמידי "שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים". מהותו של הנס - "עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל".

למעשה שתי צורות של הופעת השכינה מתוארות כאן: עמוד האש ועמוד הענן המתוארים כ'הליכה לאורו', ואור נר המערבי המהווה עדות להשראת שכינה.

ההבדל בין השניים: עמוד האש ועמוד הענן נועדו להאיר לישראל את הדרך. במנורה לעומת זאת תפקיד האור היא בעצם קיומו - עדות להשראת שכינה.

עד מתי התקיים נס זה?

תלמוד הוא במסכת יומא (לט, א):

"תנו רבנן: ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק⁶ היה גורל עולה בימין, מכאן ואילך - פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל. והיה לשון של זהורית מלבין, מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין. והיה נר מערבי דולק, מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה".

שמעון הצדיק - משיירי כנסת הגדולה, ועל פי הגמרא הוא חי בסוף תקופת שלטון פרס ובתחילת עלייתה של יוון⁷. בתקופתו התרופפה העדות על

⁶ עולה מכאן היבט על הסתלקות השכינה כקשורה לצדקותו של שמעון.

⁷ הגמרא מספרת על יציאתו לקראת אלכסנדר מוקדון כאשר עלה על ירושלים להחריבה: "יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מלאכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו, ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה, ופגעו זה

השראת השכינה בישראל - "מכאן ואילך פעמים היה הנר המערבי דולק ופעמים כבה".

משמעות: נס זה בנר מערבי התחולל באופן קבוע במקדש עד לתקופת שמעון הצדיק, תקופה בה הועצמה השפעתה של תרבות יוון וזו דחקה את רגלי השכינה⁸. ישראל איבדו ישראל את חביבותם לפני המקום, והביטוי הניתן לכך היה - במנורה.

אחר כל זאת נחזור אל משמעות נס פך השמן ונזהה בו משמעות נוספת. בתקופה הקודמת לחשמונאים איבדו ישראל את חביבותם, והעדות בנר המערבי הלכה והתפוגגה - "פעמים דולק פעמים כבה". והנה שבה המנורה ומבשרת על שיבתה של השכינה - "עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל"⁹.

אירוע שאינו מובן מאליו

עד כאן דברנו על אות המגלם את עצם ירידתה של השכינה. התבוננות מעמיקה בכל אחד מן האירועים תפגיש אותנו באירוע שאינו מובן מאליו,

בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בית מלחמתי. - אמר להם: למה באתם? - אמרו: אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גויים להחריבו? - אמר להם: מי הללו? - אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. - אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסייהם, והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים. כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו, וזרעוהו כרשינין. כדרך שבקשו לעשות לבית אלהינו. ואותו היום עשאוהו יום טוב. - אי בעית אימא - ראויין לבגדי כהונה, ואי בעית אימא - עת לעשות לה' הפרו תורתך" (יומא סט, א).

⁸ רש"י (שבת כב, ב): "מדלא כתיב להעלות נרות - ... מצאו שכבה, כגון משמת שמעון הצדיק - מדליקו ממזבח העולה... וכל זמן שהיו ישראל חביבין - היה דולק כל היום, והיינו עדותה.

⁹ מעניינת היא העובדה שבניגוד לעדות שהייתה קודם לכן בנר המערבי, כאן העדות היא במנורה כולה.

ויותר מכך - ב'דרמה' שהתחוללה בכל אחד מאלו. (הדרמה - בדברי חכמים בתורה שבעל פה, ועוגן לה במקראות).

נחזור אל הפסוקים בספר ויקרא:

קודם לירידת האש מתואר פועלו של אהרון בפירוט רב (ויקרא ט', ז-כ"ב).
לבסוף: **וַיֵּשָׂא אֶהָרֶן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֵשֶׂת הַחֲטָאֹת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלֵמִים (כב).**

בפסוק שלאחריו - נכנס משה לתמונה: **"וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאֶהָרֶן אֶל אֱהֹל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד יְדֹוּד אֶל כָּל הָעָם" (כג).** בעקבות כניסתו מברכים שניהם את העם, כבוד ה' נראה אל העם והאש יורדת מן השמים.
על כניסתו זו של משה לתמונה מעיר המדרש:

ויבא משה ואהרן אל אהל מועד כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה עומד ומצטער אמר יודע אני שכעס עלי המקום ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל כך עשה לי משה אחי שנכנסתי ונתביישתי ולא ירדה שכינה לישראל, כשיצא משה א"ל משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי ולא ירדה שכינה לישראל מיד נכנס משה ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל לכך נאמר ויבא משה [ואהרן] אל אהל מועד (ילקוט שמעוני פרשת שמיני רמז תקכג).

התיאור במדרש- משכן שהושלם אך השכינה בוששת מלשרות בו. אהרון הכהן נוטל על עצמו את האחריות "יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל". במדרש אחר מילים אלו יאמרו על ידי העם¹⁰. המכנה המשותף להם - עוון העגל הרובץ על העם, והוא מעכב את ירידת השכינה.

¹⁰ רש"י גם כן מתייחס לקושי הפרשני בפסוק זה, והולך בעקבות המדרש (מכילתא מילואים י"ט, ותורת כהנים פרשת שמיני): "ויצאו ויברכו את העם - אמרו ויהי נועם ה' אליהנו עלינו (תהלים צ, יז), יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. לפי שכל שבעת ימי המלוואים, שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו, כל הטורח שטרחנו, שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל. לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' (פסוק ו), אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו".

הקשר זה, מייצר משמעות נוספת למעמד ביום השמיני - אות וסימן לחביבות ישראל, אות לאלקים המוחל על חטא העגל וחפץ במעשה ידי בניו.

אות דומה מתואר גם במקדש שלמה.

גמרא היא במסכת שבת (ל, א) :

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (תהלים פו) "עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבושו" - **אמר דוד** לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון!

אמר לו: מחול לך. אמר לו: עשה עמי אות בחיי! אמר לו: בחייך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע. כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה.

פתח ואמר: (תהלים כד) "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד", **רהטו בתריה למיבלעיה**, אמרו: (תהלים כד) "מי הוא זה מלך הכבוד"?

אמר להו: "ה' עזוז וגבור".

חזר ואמר: "שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה", **ולא נענה**.

כיון שאמר (דברי הימים ב, ו) "ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה, **וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון**".

המדרש מתאר את דוד המבקש מחילה על אותו עון, ותשובת אלקים אליו - בחיי בנך אני מודיעך. למעשה ההודעה על המחילה הייתה במעמד חנוכת המקדש, בשלב הכנסת הארון אל מקומו.

המעין בפרשיות דוד רואה עד כמה חטאו בכת שבע הוא אירוע משמעותי, עד כמה גדולות הן ההשלכות שהיו לו - אירועים קשים פוקדים את דוד ואת הממלכה בעקבותיו: "לא תסור חרב מביתך עד עולם", עונש ב'ארבעתיים ישלם' - ילד, אמנון ותמר, ועד מרד אבשלום המטלטל את הממלכה ואת העם טלטלה נוראה. באים החכמים ומספרים על מעמד השראת השכינה במקדש כאות וכסימן למחילה על אותו עון.

בפעם השלישית - בימי עזרא, עמדו עיכובים רבים לפתחו של המקדש. בניגוד לחלומות הגדולים שעדיין קיימים בתקופת חגי זכריה ומלאכי על חידוש מלכות דוד (זרובבל), על מקדש שגדול כבודו מן הראשון, ועל מימוש הגדול של חזון הנביאים, עולים בפועל ארבעים ושניים אלף עולים. הפסוקים הבאים מיטיבים לספר את גודלו של הפער:

"ועתה אֶלְקִינוּ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד אֵל יְמַעַט לְפָנֶיךָ אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְאָתָנוּ לְמַלְכֵינוּ לְשָׂרֵינוּ וְלַכְהֲנֵינוּ וְלַנְּבִיאָנוּ וְלַאֲבֹתֵינוּ וְלָכָל עַמָּךְ מִיְמֵי מַלְכֵי אֲשׁוּר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: וְאַתָּה צָדִיק עַל כָּל הַבָּא עֲלֵינוּ כִּי אָמַת עֲשִׂיתָ וְאַנְחָנוּ הִרְשַׁעְנוּ: וְאַתָּה מַלְכֵנוּ שָׂרֵנוּ כְּהֲנֵנוּ וְאַבְתֵּינוּ: לֹא עָשׂוּ תוֹרָתְךָ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ אֶל מִצְוֹתֶיךָ וְלַעֲדוֹתֶיךָ אֲשֶׁר הֵעִידָתָ בָּהֶם: וְהֵם בְּמַלְכוּתָם וּבְטוּבָךָ הִרְבּוּ אֲשֶׁר נָתַתָּ לָהֶם וּבְאַרְצְ הַרְחֵבָה וְהִשְׁמָנָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לְפָנֵיהֶם לֹא עָבְדוּךָ וְלֹא שָׁבוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם הַרְעִים: הִנֵּה אֲנַחְנוּ הַיּוֹם עֹבְדִים וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבְתֵּינוּ לְאָכַל אֶת פְּרִיָּהּ וְאַתָּה טוֹבָה הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹבְדִים עֲלֵיהָ: וַתְּבוֹאֲתָה מְרַבָּה לְמַלְכִים אֲשֶׁר נָתַתָּה עֲלֵינוּ בְּחַטָּאוֹתֵינוּ: וְעַל גְּוִיֹּתֵינוּ מִשְׁלִים וּבְבִהְמַתָּנוּ כְּרָצוֹנָם וּבְצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ: וּבְכָל זֹאת אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה וְכַתְּבִים וְעַל הַסְּתוּם שָׂרֵנוּ לְוֵינוּ כְּהֲנֵנוּ" (נחמיה ח' לב – לז; ט', א).

תחת כותרת זו תתפרש ירידת האש מן השמים כאות וכסימן להסכמה אלקית על ההקשר הרחב יותר, על דרכם של עזרא ונחמיה, על השינויים הגדולים בין הבית השני לבין הבית שקדם לו, ועל השראת השכינה חרף לכל אלו.

נחזור אל משמעות נס פך השמן:

ואלו הם דברי המהר"ל (נר מצווה עמוד כב):

"ועוד יש לומר, שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל שהיו מנצחים את היונים, רק שלא היה נראה שהיה כאן נצחון הזה על ידי נס שעשה זה השם יתברך ולא היה זה מכחם וגבורתם. ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה, שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך, וכך המלחמה שהיו מנצחין ישראל היה מן השם יתברך".

המהר"ל מדבר על נס פך השמן כאות ביחס למלחמה.

אנו נרחיב את דבריו ונייחס אותם בשתי צורות:

- החשמונאים הובילו מהלך משמעותי מאד במלחמתם במעצמה הגדולה - ביוון. ברקע - ההשפעה הגדולה שהייתה לתרבות יוון על ישראל. דרכם של החשמונאים לא הייתה מובנת מאליה - בהכרזת המרד ובמלחמה החזיתית במעצמה הגדולה, על כל הכרוך בכך. עד כה הגישה הרווחת בבית שני הייתה בקבלת רשות והסכמה מן הממלכה השלטת - פרס, וגם בקנה מידה של דורות, הליכה חזיתית נחרצת כל כך כנגד מעצמה גדולה היא עובדה לא פשוטה.
 - הכרזת המרד ביוון הובילה גם למערכה פנימית סבוכה בין החשמונאים לבין המתיוונים ותומכיהם. דרך זו גם היא אינה מובנת מאליה, והיא שונה ממערכות פנימיות רבות אחרות (דוגמא - קיים מאבק נגד הצדוקים, והוא נזכר פעמים רבות במקורות המשנה והתלמוד, אך הוא בכלים אחרים לגמרי).
- בהקשר לאלו קיומה של אות להשראת השכינה כמוה כהסכמה ובחירה אלוקית בפועל המורכב כל כך של החשמונאים.

בין מזבח לבין מנורה

כעת נשים לב לעובדה נוספת:

עד כה חנכו ישראל משכן ומקדש, והאירוע נסוב סביב המזבח. והנה כעת - הסימן להשראת השכינה הוא בכלי אחר - במנורה. מה מקופל במעבר זה? תשובתנו - צורות אלו הן אות וסימן, והן מספרות את סיפורה של השכינה בכל אחת מאלו. שלוש פעמים בא השוכן אל הבית והוא בוחר במזבח. בפעם הרביעית הוא בוחר במנורה וכמספר על אופי אחר, חדש להשראת השכינה.

נתבונן:

- **המזבח** מבטא את התבטלות המציאות נוכח האלוקות. החיים בטלים על גביו, היצירה אינה קיימת בו ולכן קיים בו איסור חמץ במשך כל ימות השנה "כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". המזבח הוא רשות גבוה, ולכן ניתן להיאחז בקרנות המזבח ולהינצל - כמי שנמלט אל רשות שהיא מחוץ לשליטתו של הפוגע.

המנורה לעומת זאת מאירה. מידתה אינה ההתבטלות אלא האור. "דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ח, ב). "כי נר מצוה ותורה אור". המנורה מסמלת את הבהירות ואת החכמה - "הרוצה להחכים ידרים" (מקום המנורה במקדש בדרום).

- **בחנוכות הראשונות** האש היא אש מן השמים ולא מן ההדיוט. **בחנוכת בית חשמונאי** האש היא מן ההדיוט, והנס הוא בהתברכות מעשה האדם.

משמעות: בחנוכות הראשונות האות לבואו של השוכן היא במזבח, ובסיפור ההופעה מקופל במידה רבה טיב הופעתו בהקשרה הרחב. נוכחותו במזבח, ברשות גבוה, במקום בו האדם מתבטל נוכח הקדש כמוה כסיפור על נבדלות, על אלקים שאינו מופיע במגרש של בני אדם, אלא גבוה מהם בצורתו הנבדלת.

בשלהי בית שני - מופיעה השכינה במנורה, לא אש יורדת מן השמים, אלא אש מן ההדיוט אשר מתברכת מעבר למידתה. בנס זה אומר הקב"ה לישראל - כאן אני משרה את שכינתי, בעשייה האנושית, בשמן שהוא מעשה ידי אדם, בהדלקה האנושית, בחכמה המגולמת במנורה. ככל אלו תשרה ברכת שמים - תשרה השכינה.

קשה שלא לקשור מעבר זה אל המעבר מצינור הנבואה שהיה בבית ראשון אל צינור החכמה. בבית ראשון שרתה נבואה, ואילו בבית שני עם עליית עזרא נסתלקה הנבואה (עזרא היה "סופר"), נסים כבר לא היו במקדש, ארון לא היה בקדש הקודשים, והמוקד עבר מן הנביאים אל החכמים.

עוד נאמר: התקופה שלאחר חנוכת החשמונאים היא הרת משמעות לכל ההתפתחות וההשתלשלות של תורה שבעל פה שלאחר מכן. חלקים גדולים מאד ממורשת תורה שבעל פה של התנאים התגבשה והתבררה בתקופת הזוגות ועד לתקופתו של ר' יהודה הנשיא. זוהי התקופה בה היצירה בתחום מדרשי ההלכה ומדרשי האגדה היו משמעותיים מאד, וזוהי גם התקופה

שלאחריה צמחו כלל יצירותיהם של התנאים.

אנו נאמר שבבסיס כל אלו עומד אות מכונן- מרד החשמונאים אשר בישר את חידוש השלטון היהודי- במובנו הרחב, ולצידו נס פך השמן אשר זיהה את המרחב החדש העומד לפתחו של הדור - מרחב החכמה בהתחדשות הרוחנית ובתקופה הפורה כל כך בעיצובה של תורה שבעל פה.